

A JOGNÉLKÜLISÉG ASZTALÁNÁL

A menekült- avagy a migránsügy „problémája”, illetve annak kezelési módszerei nem újak – mindez a modern politikai rendszer szerves része, mint azt már sok elemző leírta az utóbbi fél évszázadban.¹ A menekült ugyanis a limesen áll, a liminalitás kategóriájával írható le: a senkiföldjén várakozik, gyakran szó szerint a határon. Nem polgára annak az államnak, amelynek a területén áll; nem is lehet az, és ha volt is, van is valamilyen állampolgársága, azzal semmit sem tud kezdeni. Vannak jogai – papíron –, de nincsenek mégsem. Helyzete nehezen értelmezhető, mert nem normális; problémát is jelent, veszélyt is: magával hozza a szennyet, a fertőzéseket. Még akkor is felesleg, ha az adott helyen szükség lenne a munkarejére. Értelmezhetetlen, mert nem fér bele a nemzetállami keretbe, nem állampolgár – vagyis ő maga az abnormális helyzet, amelyet fel kell számolni. Identitása is értelmezhetetlen: ki ő, és mit akar? Más a kultúrája, a vallása, nem civilizált (még akkor sem, ha a civilizáció bölcsőjéből, a világ első városából, Damaszkuszából érkezik). A *mi* modern államunk, jogrendszerünk szerint státusát tisztázni kell; ha nem lehet, ha nem tudjuk, ha nincs *helye*, akkor pedig mennie kell, azaz el kell távolítani. A legjobb hát át sem engedni a határon, a limesen: maradjon rajtunk *kívül*, hisz ő maga *rendkívüli*, még akkor is, ha befogadhatnánk a mi rendünkbe, ő pedig be is akarna illeszkedni a rendszerünkbe. De a beilleszkedés olyan abnormális intézményeken keresztül valósul meg, mint a menekülttáborok, jobb esetben az ún. befogadóközpontok. Ezek mind olyan intézmények, amelyek egy *normális* társadalmi élet szempontjából olyasféle zárt intézményeknek tűnnek, mint a börtön vagy az elmebetegintézet. Amely utóbbi helyeken viszont – jogilag legalábbis – rendezett státusú emberek élnek elzárva a társadalomtól; akik (többnyire) a mi állampolgáraink, és akiknek kijár a jogok többsége. Ők mégiscsak törvényes keretek között élnek – így vagy úgy –, a menekült viszont még akkor is törvényen kívüli, ha az adott ország területén nemzetközi egyezmények garantálják a jogait, vagy a szóban forgó állam világosan előírja helyzetük rendezé-

sének menetét. A hangsúly itt mégis azon van, hogy *rendezni* kell a státusát. Ahogyan azt az elemzők leírják: a végek végén a menekült sem nem ember, sem nem állat, a kettő közt létezik valahol.² Hovatovább a régi Róma *homo sacer* fogalmáig is visszamehetünk: Rómában azt, aki a vallás vagy az állam ellen bűnt követett el, ki lehetett közösiteni, és bárki büntetlenül megölhette, mert a *homo sacerre* nem vonatkozott a törvény. Élőhalott volt: „*a homo sacernek nem volt élete, csak puszta léte, a közösség szempontjából halott volt. (...) Aki tehát ki van zárva az emberek közül, az nem él.*”³

A JUGOSZLÁV HÁBORÚK MENEKÜLTJEI

A délszláv válság, a háborúk története akár a menekültek sorsán keresztül is megírható, de legalábbis jól szemléltethető. Kiváló példa arra, hogy a volt Jugoszláviában sem a nemzetközi jog, sem az önállósodó államok törvényei nem értek gyakorlatilag semmit, a normakövetés elmulasztásának nem volt semmilyen konzekvenciája. A függetlenné váló Szlovén Köztársaság például rögtön 1991-ben mintegy 25 000 jugoszláv állampolgártól vonta meg a szlovén állampolgárságot (elsősorban albánoktól, bosnyákoktól és szerbektől, akik Szlovéniában dolgoztak, állandó bejelentett lakcímmel rendelkeztek, így automatikusan szlovén állampolgároknak számítottak). Más adatok, becslések szerint majdnem 70 000, sőt, 130 000 ember szlovén állampolgárságát törölték ebben az időszakban. Szerbiában még ma is 3000 és 7000 közötti a „kitöröltek” száma, akiknek az ügye jelenleg is a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága előtt vár elbírálásra.

Vajdasági magyarként 1991-től akadnak személyes élményeim a menekültekről. Éppen jugoszláv/szerb katona voltam, többek közt a parancsnokságon dolgoztam írnokként. Azon az őszön Szlovéniából és Horvátországból érkeztek naponta menekültek, elsősorban a még létező Jugoszláv Néphadsereg szerb

A MI MODERN ÁLLAMUNK,
JOGRENDSZERÜNK SZERINT
STÁTUSÁT TISZTÁZNI KELL;
HA NEM LEHET, HA NEM
TUDJUK, HA NINCS HELYE.
AKKOR PEDIG MENNIE KELL.
AZAZ EL KELL TÁVOLÍTANI.
A LEGJOBB HÁT ÁT SEM EN-
GEDNI A HATÁRON, A LIME-
SEN: MARADJON RAJTUNK
KÍVÜL, HISZ Ő MAGA REND-
KÍVÜLI

nemzetiségű tisztjei, illetve feleségeik és más családtagjaik. Heves viták zajlottak az irodában arról, hogy mire van joguk, köteles-e őket segíteni a hadsereg, amelynek tagjai – vagy nem jogosultak semmire, mert *de jure* hogyan is lehetnének menekültek saját, nagyjugoszláv hazájukban. (Különösen azt figyelembe véve, hogy a legtöbbjük nem Szlovéniában vagy Horvátországban született.) A meglóduló infláció idején odalöktek nekik egy kis pénzt, és mehettek, amerre láttak. Menekültek már csak azért sem lehettek, mert hivatalosan még létezett Jugoszlávia, Szerbia pedig nem állt háborúban egyetlen országgal sem. Később, 1992 áprilisától Szarajevóból érkeztek menekülő tisztok, ők már a laktanyában aludtak, a könyvtár helyiségeiben. A lovaság magas rangú állatorvosai voltak, kimért, okos úriemberek, akik elszámították az életüket – a katonatiszti pályafutás ugyanis a szocialista Jugoszláviában egy orvosnak is csábító karrier volt: szolgálati lakással, relatíve magas fizetéssel. Most ott cigarettáztak, minden vagyonuk elfért egy zacskóban. Naponta hívtak, hogy a kérelmeiket gépeljem – ekkor már felbomlott Jugoszlávia, illetve kikiáltották a két tagköztársaságból, Montenegróból és Szerbiából álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot –, de a hatóságok ügyet sem vetettek rájuk. Legalább ehettek az étkezdében, elmehettek a kaszárnya fogorvosához, menekültstátust viszont nem kaphattak, hiszen továbbra is a hadsereg alkalmazottai voltak. Csak éppen mindenük – lakásuk és minden egyébük – odaveszett. A lovakat sem tudták kimenekíteni magukkal. Ekkor szinte már csak szerb tisztok voltak a parancsnokságon, de a szolidaritás közöttük minimális szintet sem ért el: mindenki az állását féltette.

1995 nyarán pedig Horvátországból érkezett legalább kétszáz ezer szerb menekült. A hatalom inkább tudomást sem vett róluk, Belgrádba be sem engedték a konvojokat, vajdasági falvakba terelték őket – így az én, szinte kizárólag magyarok lakta szülőfalumba is –, valamint Koszovóba, a szent szerb földre (ahová viszont nekik nem akaródzott egyáltalán menni, hisz sejtették, tudták, hogy előbb-utóbb onnan is menekülniük kell majd a szerbeknek). Az öregeket, a gyerekeket és a nőket regisztrálták, a katonaköteles férfiakra viszont a rendőrség, valamint a szerb titkosszolgálat által szervezett szabadcsapatok vadásztak: árulókként, dezertőrökként bélyegezték meg, veréssel és elzárással sújtották, majd visszavitték őket a frontra. Milošević diktatúrája később a horvátországiakat már elismerte menekültekként, de inkább

A SZÁZAS NAGYSÁGRENDŰ CSOPORTOKBAN ÉRKEZŐKET UGYANAZOKBAN A „KÖZÖSSÉGI KÖZPONTOKBAN” SZÁLLÁSOLTÁK EL, AHOL KORÁBBAN A SZERB MENEKÜLTEKET. MÁR AMENNYIBEN EZT A HELYIEK NEM AKADÁLYOZTÁK MEG

csak azért, hogy a nemzetközi közvélemény előtt mutogathassa, hogy lám, a horvátok az agresszorok, a bűnösök. Közben megjelentek a nemzetközi segélyszervezetek; a menekültek pedig éveken át éltek az adományok és a csempészholmik értékesítéséből. A gazdaság limesén éltek: a szürke zónában, megtűrtként. Az elszegényedett szerb társadalom pedig magán sem tudott segíteni, nem hogy rajtuk. Az ellenzék tiltakozott, de pár héttel a srebrenicai események után a nagyvilágot nem különösebben érdekelte ezeknek a szerbeknek a sorsa. Évtizedekig nem rendeződött a helyzetük: még ma is akadnak, főleg idősebbek, akik befogadóközpontokban élnek (egykori ifjúsági tábortok vagy elhagyott építkezések barakkjaiban, elhanyagolt közösségi szállókon). A több százezer szerb menekült közül, aki tudott, Nyugatra menekült, illetve emigrált. Később ugyan nemzetközi nyomásra Horvátországnak vállalnia kellett a szerbek visszafogadását és vagyonukat visszaszolgáltatását, de – tartva az esetleges retorzióktól – kevesen tértek vissza. Paradox módon azok, akik mégis visszamentek, azért szánták el magukat erre, hogy visszakérjék horvát állampolgárságukat, és a horvát útlevél birtokában akadálytalanabban, vízum nélkül utazhassanak, telepedhessenek le Nyugaton.

A nemzetközi szankciók által sújtott Szerbia számára 1995 után Koszovó kezdett gondot jelenteni: az ottani albánok párhuzamos társadalmat építettek ki, amit főleg a Nyugaton vendégmunkásként dolgozó albánok finanszíroztak, akárcsak a fegyveres felkelést, amely a szerb rezsim egyre kíméletlenebb elnyomására adott válasz volt. Az 1999-es NATO-bombázás azután még szövevényesebb helyzetet teremtett: albánok százezrei menekültek el – főleg Macedóniába és Albániába (majd egy részük tovább) –, de többségük végül visszatért a függetlenné váló Koszovóba. A koszovói szerbek pedig Szerbiába menekültek, ahol viszont szerb állampolgárokként nem kaphattak menekültstátust, hanem új eufemizmusmal „országban belül lakóhelyükről elűzött” személyek lettek. Legrosszabbul a konfliktusban neutrális koszovói romák, egyiptomiak és más nemzetiségek jártak, akik az albánok elől menekültek a szűkebb értelemben vett Szerbiába. Aki kijutott Nyugat-Európába, elsősorban Németországba, szerencsésnek mondhatta magát. Milošević bukása, 2000 után azonban Németország biztonságos országnak nyilvánította Szerbiát. Az ezt követő rémtörténetek igen kevesek előtt ismertek: a német rendőrség éjjel tört rá

a már egzisztenciát teremtett családokra, legálisan munkavállalókra, akiket nem minősültek már többé menekülteknek. Fél órát adtak nekik a csomagolásra, és repülővel deportálták őket Belgrádba. Akiknek volt rokonuk, náluk húzták meg magukat, akiknek nem, a „híd alatt” (sokuk esetébe ez idézőjel nélkül értendő, vagy ha volt pénzük, házat vettek, például vajdasági kistelepüléseken, ahol csekély áron lehet ingatlanhoz jutni. Kálváriájuk máig tart, mert ha a mintegy két éves kitiltás ideje lejár, a családok megpróbálnak visszatérni Németországba. Ezt leginkább a gyerekek sínylik meg – terepmunkám során több település iskolájában hallhattam, hogy az albán vagy roma anyanyelvű gyerekek voltaképpen csak németül tudnak, mert Németországban jártak óvodába vagy iskolába. Magyarul vagy szerbül semmit nem értenek, és ha az albán vagy a roma nyelvet beszélik – ami nem feltétlenül magától értetődő –, ezeken a nyelveken nem jutnak oktatáshoz, és végül magyar vagy szerb iskolák kiegészítő tagozataiban kötnek ki. Ha sikerül visszajutnia a családnak Németországba, ott újrakezdhetik a tanulást a gyerekek – majd megint visszaküldik őket. A pedagógusok szerint Szerbiában pár hét alatt „leépülnek” ezek a gyerekek, hisz nem részesülnek oktatásban, Németországban viszont pár hónap alatt „kikupálják” őket, mert ott az iskolákban foglalkoznak velük. Igazi páriálét az övek: ugyan szerb állampolgárok, de idegen nyelvűek, idegen vallásúak, idegen kultúrájúak – noha arra is akad(t) példa, hogy egy-egy vajdasági iskolában bevezették a halál étkeztetést és a muzulmán hitoktatást. Kálváriájukról legfeljebb Želimir Žilnik újvidéki rendező dokumentumfilmjeiből kaphatunk képet.

Ami engem illet, amikor 1999-ben a NATO-bombázás elől Magyarországra menekültem, egy független menekültügyi szakértő azt mondta nekem, hogy semmi esélyem a menekültstátusra, mivel személy szerint nem üldöztek, nem sebesültem meg. Azt tanácsolta, hogy hagyjam el havonta az országot – vagyis lépjem át a magyar–román határt, majd forduljak rögtön vissza. Azután kiderült, hogy csak menedékes lehettem, munkavállalási engedély nélkül, és az országot sem hagyhattam el, hiszen az útlevelemet bevonták. Ily módon arra, hogy tartózkodási, majd letelepedési engedélyt kapjak, később pedig magyar állampolgárságot szerezzek, esélyem sem volt – szerencsére végül megtapasztaltam a szolidaritást a magyarok részéről. Csak hát én – magyarként – sosem voltam a limesen: Budapesten jártam egyetemre, magyarországi lapoknak írtam korábban.

A NEMZETKÖZI MENEKÜLTÜGY SZERBIAI (LE)KEZELÉSE

Magyarországon 2015-ben alakult ki a menekültválság – ami legfeljebb csak számszakilag igaz –, de Szerbiába már a 2010-es évek elejétől érkeztek afgánok, pakisztániak, később afrikaiak és szírek is, mások mellett. A százas nagyságrendű csoportokban érkezőket ugyanazokban a „közösségi központokban” szállásolták el, ahol korábban a szerb menekülteket. Már amennyiben ezt a helyiek nem akadályozták meg: több helyen ugyanis a lezárták az utat, ha megtudták, hogy ázsiai, afrikai menekülteket akarnak a településükön elszállásolni. Megjelentek a ma már oly tipikusak számító érvek: más a kultúrájuk, fertőzéseket hurcolnak be, megerősöskölnek a nőket, veszélyesek, agresszívok. De inkább éppen egyes helyiek bizonyultak agresszívoknak. A Belgrád melletti Obrenovácon például felgyűjtották a korábbi munkásbarakkokat, amikor megtudták, hogy menekülteket akarnak odatelepíteni. Ám a sors ironiája, hogy amikor 2014 májusában hatalmas árvíz árasztotta el Szerbia jelentős részét, és éppen Obrenovac került víz alá, menekülteket is vezényelték a gátakra, akik a törvény értelmében rendkívüli helyzet esetén kötelezhetők ilyen szolgálatra. Még a sajtó is pozitív képet festett róluk: azzal példálózva, hogy amíg a belgrádi fiatalok a napsütötte korzón kávéznak, a menekültek mentik a menthetőt.

2015-ben az Aleksandar Vučić vezette kormányzat frappánsnak szánt stratégiával állt elő a napi 1000–3000 érkező menekülttel illetően. Az új országimázs – amely részben éppen az árvíz ideje alatt kristályosodott ki, és amely szerint Szerbia mindenkivel jóban van – lényege, hogy Szerbia „jó”. Ennek értelmében betart minden nemzetközi egyezményt, eleget tesz a kötelezettségeinek: beengedi a menekülteket; regisztrálja, ellátja őket. Ám arról – a kormányzati retorika szerint – a szerb hatóságok nem tehetnek, hogy a menekültek százezrei pusztán csak át akarnak utazni Szerbián, és az ország nem jelent számukra célállomást. Még a szerb közvéleményt is sikerült ezzel a retorikával olyan módon átformálni, hogy a többség menekültpárti legyen (legalábbis ne legyen ellenséges, xenofób): a legtöbben elkezdtek úgy vélni, hogy a menekülteken segíteni kell, és a kormány ez téren jól teljesít. Valójában azonban alig segített valaki a menekülteknek – az önkéntesek száma elenyésző volt, az erre hivatott nemzetközi szervezetek – beleértve a Vöröskeresztet – vagy a történelmi egyházak pedig ugyanúgy igyekeztek távol tartani magukat az ügy-

től, mint Magyarországon. Ez jól látható volt Szabadkán, ahol a hírhedtté vált, elhagyatott téglagyár területén már évek óta húzódtak meg a menekültek – hetekre-hónapokra –, embertelen körülmények között, amíg át nem jutottak Magyarországra. A segítségnyújtást egy-egy helybeli magánszemély vagy kisebb civil csoportok végezte, illetve az Európa más országaiból érkező önkéntesek.

A MENEKÜLTEKHEZ VALÓ VISZONY A KERÍTÉS KÉT OLDALÁN

2015 őszén, miután felépült a kerítés a szerb–magyar határon, egy vajdasági, kizárólag magyarok lakta faluban, illetve egy magyarországi faluban végeztünk terepmunkát; elsősorban azt vizsgálva, a helyi közösségek tagjai hogyan élték meg, hogy naponta ezrével haladtak át falujukon a menekültek. Igen eltérő reakciókkal találkoztunk. A legerősebb vajdasági magyar párt, a Vajdasági Magyar Szövetség, illetve a párt irányítása alatt álló média üdvözölte a kerítés felépítését; egyes települések vezetői idegengyűlölő kijelentéseket tettek, és ezt a narratívát átvette a lakosság egy része is. Mégis, az általunk vizsgált vajdasági faluban – miközben több incidens is történt –, a legkülönbözőbb érzelmekkel találkoztunk: a sajnálattól kezdve a segítőkészségen át a félelemig; akadtak ugyanis olyanok is, akik veszélyt láttak a menekültekben. De az átélt tapasztalatokat összekötötték azzal, hogy 1956-ban tömegesen érkeztek menekültek a faluba, „*igaz, ők magyarok voltak*”. Többen párhuzamot vontak saját családjuk sorsával: visszaemlékeztek arra, hogy például a fiuk is részt vett a délszláv háborúban, miközben a menekülők egy része is háborús térségből jön; vagy felidéztek, hogy a családjukból hányan emigráltak Nyugatra a jobb megélhetés reményében. Szintén több interjúalany említette a falun áthaladó migránsok/ menekültek kapcsán, hogy a délszláv háborúk idején a vajdasági magyarok váltak menekültekké. A válaszadók részéről szinte soha nem hangzottak el az „illegális gazdasági bevándorló” típusú fordulatok; sőt, volt, aki a vándor szóval utalt rájuk. Más vajdasági magyar településeken viszont egészen más, menekülteellenes diskurzusokkal találkozhattunk – olyan helyeken is, ahol egyetlen menekült sem fordult meg.

Ugyan szó esett az eltérő kultúráról, vallásról, civilizációról, de akadtak, akik pozitívan álltak a jelenséghez: „*a gyerekeimnek elmondtam, hogy látjátok,*

itt megy el a házunk előtt a nagyvilág, mint amikor a National Geographic-ot nézzük” – és a gyerekek már nem is félték. A helyi általános iskolában is beszéltek a témáról. Aki pedig segített a menekülteknek, még büszkének is tűnt. Többen megjegyezték: „*más itt a probléma*”, nem a menekültek.

A magyarországi oldalon viszont – vélhetően elsősorban a kormányzati propaganda, illetve a helyi vezetők hatására – sokkal elítélőbbben nyilatkoztak a menekültekről; jelezve bár, hogy hát „*ezek*” itt csak átvonultak, „*mi a falut féltettük*”, „*a falut védtük*” – és: „*Itt ugyan mit csinálnának, hová tettük volna őket?*” De a magyarországi oldalon is akadtak megértőbb helyiek, és a kép itt sem volt közel sem olyan fehérfekete, mint amilyen a – főleg a kormányközeli – médiában megjelent. Ám a határ mindkét oldalán jellemző volt, hogy a válaszadók megértőbbek voltak a „*mi embercsempészeink*”-kel, vagyis azokkal a helyi magyarokkal szemben, akik „*bizniszelnek*” a menekültekkel (a csempészés mindig túlélési stratégiának számított a határmentén), mint azokkal a romákkal szemben, akik szintén e tevékenységet űzték. Illetve, a vajdasági oldalon úgy vélték, hogy ha az állam maga is – az állami vasúttársaság révén – pénzért szállítja a menekülteket az ország egyik végéből a másikba, valamint a magánvállalkozó buszosok, a taxisok is, akkor ugyan miért is ne „*szolgáltatathatnának*” ők is? Továbbá, a megkérdezettek látták a rendőri korrupciót is.

Magyarán: a szerbiai jogrendszer menekültügyi részét akár tökéletesnek is mondhatjuk, amely összhangban áll a nemzetközi normákkal – de mint sok más esetben (gondolva például a kisebbségi nyelvhasználati jogokra vagy az anyanyelvi oktatáshoz való jogra), itt is csak elvben ideális a helyzet, a valóság katasztrofális.

A MENEKÜLTEK IRÁNTI ELLENSZENV

Egy másik kutatás keretében 2015 novemberében és decemberében 15–29 éves vajdasági magyar fiatalokat kérdeztünk meg; többek közt a migrációs hajlandóságukról, valamint arról, hogy különböző csoportokat mennyire tartanak rokon- vagy ellenszenvesnek.⁴ Azt, hogy az emberi gondolkodás inkonzisztens – tehát egymásnak teljesen ellentmondó tudattartalmak, tervek, szándékok is békésen megférnek egymás mellett –, eddig is tudtuk. Mindazonáltal kissé meglepő, hogy a válaszadó fiatalok körében a legke-

vésbé rokonszenvesek – a kábítószer-fogyasztók és a bőrfejúek után – a menekültek/migránsok következtek (majd pedig a csempészek, a politikusok és a romák). Ami azért is furcsa, mert nincsenek ugyan pontos adataink arról, hogy amióta magyar állampolgárságot és útlevelet igényelhetnek a határon túli magyarok (ezzel a lehetőséggel a vajdasági magyar fiatalok 80 százaléka élt), hányan hagyták el az országot – többnyire Nyugat irányába –, de az nyilvánvaló, hogy nemcsak a gazdasági migránsok száma magas, hanem az elvándorlási hajlandóság is. Ez utóbbit mutatják a kutatás eredményei is; a tekintetben, hogy a megkérdezettek mit gondolnak arról, hogy a környezetükben mennyien tervezik az elvándorlást, illetve ők maguk gondolkodnak-e azon, hogy elhagyják az országot (csak mintegy harmaduk nem tervezi egyáltalán a kitelepedést). Külön figyelemreméltó, hogy nincs szignifikáns különbség a kitelepedésen gondolkodók és az azt egyáltalán nem tervezők közt a tekintetben, mennyire ítélik rokonszenvesek a migránsokat. Azaz: hogy én elmegyek Nyugatra dolgozni, az rendjén való, de hogy a menekültek is ezt tennék, az nem... Az sem számít, hogy a válaszadónak él-e jelenleg külföldön közvetlen családtagja, akivel korábban egy háztartásban élt. Továbbá, a menekülteket/migránsokat egyformán kevésbé kedvelik azokon a településeken, ahol átvonultak, és azokon a helyeken, ahol egyetlen migráns/menekült sem fordult meg.

Amint a mondás szerint az antiszemitizmushoz nem kell zsidó, úgy az illegális gazdasági bevándorlókról, megélhetési migránsokról szóló diskurzushoz sem kell menekült. Korántsem 2015-ös jelenségről van szó, a racionalitáshoz pedig végképp nincs semmi köze. A Balkán pedig futószalagon gyártja az abszurd szituációkat. Íme, a koszovói lakosság 90 százaléka ma etnikailag albán, és vallás szerint muzulmán. Az idősebb generációkban még él a jugoszláv szocialista örökség: a tartomány Tito alatt egyre szekulárisabb lett (miközben tovább éltek a törzsi hagyományok), ám a szerbekkel való háborút, a függetlenséget mégiscsak „Amerikának”, azaz az Egyesült Államoknak és a NATO-nak köszönhetően nyerték el. Európában vélhetően itt a legerősebb az Amerika-barátság, valamint a szomszédos Bosznia-Hercegovina bosnyák többségű részein (a bosnyákokat szintén a NATO mentette meg a szerbek ellen), vagy legalább is, ezek a helyek a leginkább Amerika-barát helyek közé tartoznak. De a „barát-ellenesség” mint fogalmi ellentétpár működtetése néha cseppet sem logikus. E két országban ugyanis egyre erő-

sebb a muzulmán fundamentalizmus, egyre több a vahabita, és az arányokat tekintve Európából innen szöknek el legtöbben, hogy a kifejezetten Amerika-ellenes ISIS-hez csatlakozzanak. Az ugyan „megérthető”, hogy fanatizált, radikális muzulmán fiatalok ezt az utat választják, viszont az, hogy Amerika-barát közösségekből indulnak útjukra, már kognitív disszonanciát eredményezhet; bennük talán nem, de mi kissé azért csodálkozunk. Főleg, ha figyelembe vesszük, hogy Szerbia, ahol a NATO-bombázás miatt még ma is erős az Amerika-ellenesség (míg Koszovóban Clinton szobrot kapott, Szerbiában alighanem még ma is ő a legtöbbet szidalmazott személy), minden teketóriázás nélkül átengedi azokat a menekülteket, akiket esetleg éppen koszovói albán hitsorsosaik üldöztek el hazájukból. És a szerb kormány még a terroristakártyát sem veti be a menekültek kapcsán – azt belső használatra tartja meg, gondolva a Szerbiában élő muzulmán bosnyákokra vagy a koszovói albánokra.

Ilyen értelemben a Szerbián áthaladó afrikai, ázsiai menekültek pusztán testek, amelyek számára – míg áthaladnak az ország területén – a szerb állam pusztán azt garantálja, hogy életben maradhatnak. De ebben, mint hangsúlyozni igyekeztem, semmi új nincs: a szerb hatalom az utóbbi huszoneg évben így kezelte a magukat szerbeknek valló horvátországiakat, bosznia-hercegovinaikat és koszovóiakat is, nem beszélve a Koszovóból menekülő kisebbségieket, vagy azokat, akiket visszadeportáltak Nyugatról. Ők pusztán *testek*, s ha állampolgárok is, jogaikat alig vagy sehogyan sem tudják érvényesíteni. Ez ugyan ma kevésbé igaz a Szerbiába vagy Szerbián belül menekülő szerb nemzetiségűekre, de 2001-ig – részben az elveszett dokumentumaik miatt – legfeljebb csak kis részét valósíthatták meg emberi és polgári jogaiknak (például továbbtanuláshoz, bejelentett munkahelyhez, nyugdíjhoz, betegbiztosításhoz jog) Pontosan úgy, ahogyan a Szerbiában – önként vagy nem önként – maradó, újabb menekültek. Nem csoda, ha még a sürgősségi orvosi beavatkozásokot is „kihagyják”, s betegen is első céljuk az ország elhagyása. Tudják, hogy a menekültstátushoz az sem elég, ha gránát tépte le fél kezüket, vagy golyók lyuggatták át őket. Hát, hiszen egy vadászat során is megsebesülhettek...

Ugyan ma már könnyű megszerezni a szerb állampolgárságot, s nem csak a határon túli szerbeknek, de a helyzet nevetséges voltát mi sem jellemzi jobban, mint hogy 2016 januárjában egy éppen a testi erejéről híres amerikai színész, akcióhősként ismert

A SZERBIÁN ÁTHALADÓ AFRIKAI, ÁZSIAI MENEKÜLTEK PUSZTÁN TESTEK. AMELYEK SZÁMÁRA – MÍG ÁTHALADNAK AZ ORSZÁG TERÜLETÉN – A SZERB ÁLLAM PUSZTÁN AZT GARANTÁLJA, HOGY ÉLETBEN MARADHATNAK

celeb, Steven Seagal kapta meg nagy csinnadratta közepette a kormányfőtől a szerb állampolgárságot: mert két koncertet adott, és politikailag is megnyilatkozott, kijelentve, hogy Szerbia a legújabb kori történelemben iszonyatos igazságtalanságokat szenvedett el, és az USA-ban még mindig előítéletek élnek a szerbekkel szemben a 90-es évek háborúi kapcsán. Steven Seagal egyébként akciófilmjei nagy részében gonosz terroristákat üldöz, civilben pedig egy kisebb sheriff-iroda hivatásos rendőrtisztjeként járőrözget.

JEGYZETEK

1. Többek közt Prem Kumar Rajaram és Carl Grundy-Warr, Liisa Malkki, Nyers Péter, Aiwa Ong, Nevzat Soguk, Roger Zetter és mások.

2. Minderről lásd egy szarajevói szerző összefoglaló munkáját, aki saját élményeit is megírta, amikor Szlovéniába menekült 1992-ben, a háború kitörésekor: Duško PETROVIĆ: Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu. In: *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 2014, LXII (2.), 49–65.; illetve Duško PETROVIĆ: Biopolitike izbjeglištva i azila u ozračju krize političkog azila na Zapadu. In: *Narodna umjetnost*, 2013, No. 2., 128–147.
3. SZILÁGYI Ákos: Homo sacer, 2000, 2005/5. <http://ketezer.hu/2005/05/homo-sacer/> A homo sacer fogalmához lásd Giorgio Agamben munkáit.
4. A Mathias Corvinus Collegium és az MTA TK Kisebbségkutató Intézet Kárpát-medencei ifjúságkutatása – GeneZŷs 2015. Kutatásvezető: Papp Z. Attila. A kutatás prezentációját lásd: http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/sajto_prez_2016_jan_28_vegl_bo.pdf